ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ АГРАРНИМ СЕКТОРОМ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Д. Філюк, аспірант

ORCID ID: 0000-0002-2678-3424

Волинський національний університет імені Лесі Українки

<https://doi.org/10.31734/economics2021.28.043>

Філюк Д. Засади стратегічного управління аграрним сектором економіки у контексті сталого розвитку сільських територій

Розглянуто особливості формування та реалізації економічної політики у сфері аграрного виробництва територіальних громад Волинської області, зокрема в частині стратегічних планів – програм соціально-економічного розвитку, що орієнтовані на підтримку сільськогосподарського виробництва, активізацію підприємницької діяльності. Основним чинником розвитку економічного потенціалу сільських територій Волинської області є природно-ресурсний потенціал та його економічний ефект. Здійснено аналіз затверджених в області місцевих програм розвитку в галузі сільського господарства, соціально-економічного розвитку територій та сприяння розвитку малого і середнього підприємництва. Розглянуто бюджетні механізми забезпечення добробуту територіальних громад з позиції реалізації державної бюджетної політики та бюджетної політики органів місцевого самоврядування, що орієнтовані на підтримку сільськогосподарського виробництва. Проведений аналіз свідчить, що ефективний розвиток потребує реалізації стратегічного управління як передумови підвищення ефективності сільськогосподарської діяльності та забезпечення економічного зростання різних структур у ринкових умовах господарювання. Розкриті досягнення, проблеми і завдання для подальшого ефективного розвитку сільськогосподарського виробництва у Волинській області. Запропоновано одним із стратегічних напрямів досягнення цілей сталого розвитку сільських територій використати впровадження довгострокової комплексної стратегії розвитку Волинської області, яка міститиме організаційно-економічні та фінансові засади забезпечення добробуту територіальних громад, вдосконалення бюджетних механізмів; стимулювання жителів територіальної громади до власного забезпечення добробуту та інтенсифікацію місцевого економічного розвитку за допомогою активізації економічного потенціалу.

Ключові слова: територіальні громади, сільські території, стратегія розвитку, цільові програми, фермерські господарства, бюджетне фінансування, місцеве самоврядування.

Filiuk D. Principles of strategic management of the agricultural sector of economy in the context of sustainable development of rural areas

Peculiarities of formation and realization of the economic policy in the sphere of agrarian production of territorial communities of Volyn region are considered, in particular in the part of strategic plans - programs of social and economic development, focused on support of agricultural production, activation of business activity. The main factor in development of the economic potential of rural areas of Volyn region is natural resource potential and its economic effect. The analysis of the programs approved for the local development in the field of agriculture, socio-economic development of territories and promoting the development of small and medium enterprises is supplied. Budgetary mechanisms for ensuring the welfare of territorial communities from the standpoint of implementation of state budget policy and budget policy of local governments, focused on supporting agricultural production. The analysis shows that effective development requires implementation of the strategic management as a prerequisite for improving the efficiency of agricultural activities and ensuring the economic growth of various structures in market conditions. Achievements, problems and tasks for further effective development of agricultural production in Volyn region are revealed. It is proposed to use one of the strategic directions to achieve the goals of sustainable development of rural areas to implement a long-term comprehensive development strategy of Volyn region which will contain organizational, economic and financial principles of welfare of territorial communities, improvement of budgetary mechanisms and tools; stimulating the inhabitants of the territorial community to ensure their own well-being and intensification of local economic development by activating the economic potential.

Key words: territorial communities, rural areas, development strategy, target programs, farms, budget financing, local self-government.

Постановка проблеми. Стратегічним завданням у контексті розвитку сільських територій є підвищення рівня розвитку малого бізнесу на селі та створення суб'єктів підприємницької

діяльності різних форм власності. Оскільки сільське господарство – одна з галузей, яка дозволяє збільшувати зайнятість населення і відкриття малого та середнього бізнесу на селі, нашим

завданням було дослідити стан агропромислового комплексу Волинської області та розглянути перспективи подальшого розвитку, зокрема в контексті соціально, економічно і екологічно збалансованого розвитку сільських територій. Оскільки стратегічним завданням у сучасних умовах є зростання кількості приватних підприємств, фермерів, кооперативних та інших об'єднань, дослідження орієнтоване на обґрунтування подальшої перспективи та поліпшення економічної діяльності в забезпеченні соціально-економічного розвитку сільських територій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основні концепції теорії стратегічного управління широко представлено в доробку зарубіжних учених, насамперед представників класичної політекономії, зокрема А. Сміта та Д. Рікардо. Неабияке значення мають дослідження А. Маршалла, Є. Чемберліна, Д. Робінсона, Ф. Елліса, М. Макконнелла, Л. Брю та ін. Серед вітчизняних дослідників проблемам організації стратегічного управління розвитком сільських територій та формуванням їхньої ефективності присвятили свої праці О. Бородіна, О. Власенко, Л. Курило, Н. Павліха, А. Шворак та інші вчені. У вищезгаданих дослідженнях закладене вагоме науково-методологічне та теоретичне підґрунтя для дослідження проблем формування стратегічного управління сільським розвитком. Отже, успішне формування стратегії розвитку передбачає вдале поєднання складових розробки стратегічних планів, програм, проєктів, методологічних принципів і підходів.

Постановка завдання. З огляду на зазначене, важливим завданням є дослідження впливу визначених стратегічних цілей, а зокрема: програм та стратегій соціально-економічного та культурного розвитку територіальних громад, обласних цільових програм, у контексті управління агропромисловим комплексом та його впливом на розвиток сільських територій.

Виклад основного матеріалу. Процвітання й добробут будь-якої територіальної громади залежать насамперед від того, наскільки успішною буде організація та реалізація визначених цілей стратегії розвитку. Успішна реалізація цієї мети майже неможлива без залучення зовнішніх ресурсів. Для розвитку громади доведеться залучати інвестиції, що потребує, з одного боку, створення привабливого, сприятливого інвестиційного клі-

мату в громаді та регіоні в цілому, а з іншого – розробки конкретних програм і проєктів, у які залучатимуться такі інвестиційні ресурси. Поставленої мети можливо досягнути тільки за умови вчасної реалізації довгострокової стратегії такого розвитку.

Протягом десятиліть унаслідок недосконалості системи державного фінансування мали місце вкрай незадовільне місцеве фінансування, недостатня матеріальна і фінансова база органів влади на місцях, місцеве самоврядування опинилося віч-на-віч з багатьма проблемами, пов'язаними із забезпеченням збалансованого соціально-економічного розвитку територій, суттєвого підвищення добробуту значної частини населення, вирішення гострих соціальних проблем. Викликом щодо вирішення існуючої проблеми стало реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні.

Аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних учених, нормативно-правових документів дає змогу деталізувати системний зміст і сутність дослідження організації місцевого самоврядування, яке є фундаментом формування ефективного самоврядування регіонів та територіальних громад. Окремі науковці наголошують, що сільський розвиток на базі громад має забезпечуватись не декларативною передачею владних повноважень і функцій органам місцевого самоврядування, а насамперед наявними матеріальними і фінансовими ресурсами, якими розпоряджаються громади на місцях і які в сукупності становлять матеріальну й фінансову основу місцевого самоврядування.

Місцеве самоврядування виступає системоутворювальним елементом у забезпеченні соціально-економічного розвитку територій. Країні важливо виявити потенційні можливості та загрози для розвитку, визначити місце в глобалізованому світі. Глобалізація впливає на сферу публічного менеджменту, а недостатня обґрунтованість розвитку і взаємодії регіонів, взаємовідносин регіональних та центральних органів влади, відсутність політики регіонального розвитку призводять до суттєвої диспропорції соціально-економічного розвитку й загострення регіональних проблем у державі.

За даними Національного інституту стратегічних досліджень Кабінету Міністрів України щодо зміцнення спроможності громад, сучасне стратегічне планування не націлене на підвищення фінансової спроможності територій. Зокрема, цілі та завдання місцевих стратегій розвитку здебіль-

шого спрямовані на задоволення соціальних потреб жителів і не вирішують проблем стратегічного розвитку громад та регіонів, під час розроблення стратегій приділяється недостатня увага визначенню та ефективному використанню спеціалізації територій і потенціалу людського капіталу, що мають стати основою для підвищення фінансової спроможності громад [4].

Водночас стратегічне спрямування сільського розвитку органічно пов'язане з парадигмою зрівноваженого (сталого) розвитку, який має на меті збалансований розвиток основних складових – соціальної, економічної, екологічної та інституційної. Зазначимо, що до вивчення цього питання необхідно підходити комплексно, але з урахуванням регіональних особливостей.

Цілком згідні з О. М. Бородіною, що «водночас основою і сільського господарства, і сільського розвитку є населення, господарство, територія», а «людський потенціал галузі є вагомою частиною сільських громад, аграрне виробництво – вагомою частиною сільської економіки, а агроландшафти – переважаючий елемент облаштування сільської території» [1].

На переконання О. М. Бородіної, сільський розвиток доцільно розглядати як процес, що сприяє гармонійному соціальному та економічному прогресу сільської місцевості, основу якого становлять самоорганізація сільських громад та максимально можливе використання факторів ендегенного розвитку (активів місцевого рівня) за їх поєднання з можливостями зовнішнього характеру [2].

Саме тому стратегічним орієнтиром для сільських територій розглядаємо фактор підвищення рівня соціальної мобілізації населення у сфері підприємництва. Оскільки, залишаючись основною галуззю у сільській місцевості, сільське господарство має більшою чи меншою мірою реалізувати економічні, соціальні та екологічні цілі сільського розвитку, необхідно забезпечити повноцінні умови саме для галузі сільського господарства. А стратегічною метою розвитку сільської території є підвищення рівня життя її населення на основі раціонального використання виробничо-ресурсного потенціалу, поліпшення еколого-економічної ситуації, зростання духовного та культурного рівня сільських жителів, забезпечення добробуту нинішніх та запасу міцності для прийдешніх поколінь з дотриманням збалансованості, гармонійності, стабільності, конкурентоспроможності та продовольчої безпеки країни.

Враховуючи те, що регіональна стратегія сталого розвитку сільських територій є складовою

загальнодержавної і від правильності обраних пріоритетів залежить результативність її реалізації, доцільним вбачається розкриття питання вибору та структуризації цілей. Зокрема, механізм реалізації стратегії розвитку охоплює такі сфери: місцеве самоврядування, підприємницьку діяльність, інвестиційний процес, містобудівну діяльність, публічні фінанси і міжбюджетні відносини та передбачає налагодження ефективної і скоординованої взаємодії всіх суб'єктів регіонального розвитку в реалізації заходів, проєктів та ініціатив з метою досягнення визначених орієнтирів перспективного розвитку регіону.

Держава має вдосконалювати засади регіональної політики, що повинні максимально враховувати місцеві особливості соціально-економічного розвитку. На думку провідних фахівців, у країні має бути започаткована нова парадигма регіонального саморозвитку, яка здійснюється на основі інтересів регіонів та покладання відповідальності за місцевий розвиток на місцеві органи влади за умов надання їм максимальної автономії [12].

Закон України № 156-VIII «Про засади державної регіональної політики» від 05.02.2015 р. визначає основні правові, економічні та соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики держави. У нормативному акті чітко наведено трактування суті поняття «державна регіональна політика». Так, під нею розуміють систему цілей, заходів, засобів та узгоджених дій центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб для забезпечення високого рівня якості життя людей на всій території України з урахуванням природних, історичних, екологічних, економічних, географічних, демографічних та інших особливостей регіонів, їх етнічної і культурної самобутності [8].

Метою ж державної регіональної політики є створення умов для динамічного, збалансованого розвитку України та її регіонів, забезпечення їх соціальної та економічної єдності, підвищення рівня життя населення, додержання гарантованих державою соціальних стандартів для кожного громадянина незалежно від його місця проживання [4].

Особливу увагу сільськогосподарському виробництву та розвитку сільських територій приділяють міжнародні організації, зокрема Всесвітній банк і Продовольча та сільськогосподарська організація ООН (ФАО) стосовного того, що

сільські територіальні одиниці мають за основу лише традиційні види діяльності [7].

Ученим Ф. Еллісом було розроблено так звану концепцію сільського добробуту, в основі якої – трактування сільської громади як власника і носія низки потенціалів (капіталів) – природного, фізичного, людського, соціального, політичного та ін. Активізація цих капіталів у процесі соціально-економічної діяльності дає додатковий ефект, унаслідок чого відбувається капіталізація сільської економіки. Ця концепція знайшла широке застосування в Європі та США, у результаті чого було не лише розширено уявлення про склад доступних громаді ресурсів, а й удосконалено організаційно-економічний механізм їх активізації з метою капіталізації [3].

Дослідження свідчать, що увагу до сільського розвитку [3] у країнах ЄС почали приділяти в 70-ті роки минулого століття. У США сільський розвиток визнано як політику на основі підвищення економічних можливостей та поліпшення якості життя для всіх сільських жителів Америки. У країнах ЄС термін «сільський розвиток» розуміється в контексті:

- підвищення конкурентоспроможності сфери аграрного виробництва;
- покращання стану сільських територій і довкілля;
- підвищення життєвого рівня у сільській місцевості [6].

Так, К. Макконнелл і С. Брю у праці «Економікс» [11] розглядають сільське господарство як значний внесок в економічний розвиток країни, яке змушене нести непропорційно велику частку затрат, пов'язаних із цим розвитком. Зокрема, описано проблеми сільського господарства таким чином: нееластичність попиту на сільськогосподарські товари; значне зростання пропозиції сільськогосподарських товарів за рахунок науково-технічного прогресу; сильна помірність попиту на сільськогосподарські товари; незмінна природа сільськогосподарських ресурсів – земля, капітал та робоча сила [5].

Державна політика розвитку та підтримки сільського господарства в США бере свій початок з формування інституту сімейних ферм. Сільськогосподарська політика передбачає вирішення певних питань, а зокрема: цін, доходів та обсягів виробництва; охорони та раціонального використання земель та водних ресурсів; сільськогосподарські наукові дослідження; кредитування сільськогосподарських виробників; страхування врожаю.

Очевидний взаємозв'язок сільського господарства і сільського розвитку потребує узгодженого управління та має паралельно з економічними завданнями вирішувати ще й соціально-екологічні – як суто галузевого характеру, так і сільського розвитку, забезпечуючи синергетичний ефект [1].

За такого підходу сільська економіка розглядається як підґрунтя або основа для підвищення якості життя не лише селян, а й усього суспільства. Адже сільське господарство як основний вид діяльності на сільських територіях є незамінною складовою національної економіки, що виконує важливі виробничі та невиробничі функції.

Взаємозв'язок сільського господарства і сільського розвитку потребує узгодженого стратегічного управління, що враховує інтереси галузевих господарюючих суб'єктів і сільських жителів та їхніх громад, зокрема розроблення, відбору і реалізації пріоритетних проєктів регіонального розвитку, спрямованих на посилення конкурентних переваг та формування/зміцнення точок зростання і точок конкурентоспроможності регіональної економіки, модернізацію інфраструктури в територіальних громадах, створення умов для зростання людського капіталу та підвищення якості життя.

Також важливим інструментом реалізації стратегічних цілей є: програми соціально-економічного та культурного розвитку територіальних громад, обласні цільові програми, стратегії розвитку територіальних громад.

Зв'язок цих програмних документів забезпечить спільність напрямів і заходів щодо досягнення стратегічних цілей на регіональному і місцевому рівнях. Також важливим інструментом впливу на комплексний розвиток регіону є державні цільові програми. Реалізація визначених у них заходів на території області дасть змогу надати більшого імпульсу розвитку позитивних процесів у її економічній і соціальній сферах та підвищити рівень досягнення визначених у стратегії цілей.

Особлива увага в нашому дослідженні зосереджена на стратегічній цілі розвитку економіки Волинської області, зокрема вона має велику значущість і визначена одним із найважливіших пріоритетів, оскільки сучасний розвиток характеризується посиленням конкуренції на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Одним із ключових завдань на сьогодні є питання розвитку регіону та посилення його економічного потенціалу. Важливим чинником

економічного зростання є інвестиції. Важливим та актуальним є питання залучення іноземних інвестицій, оскільки вони мають вагомий вплив на економічний розвиток області і країни загалом.

Тому важливе значення має забезпечення сприятливих умов для активізації та створення сприятливого середовища для розвитку малого і середнього бізнесу. Реалізація заходів має бути спрямована на створення правових, фінансових, соціально-економічних, організаційно-господарських та інших умов розвитку малого підприємництва в області.

Проведення регіональної політики щодо розвитку малого і середнього бізнесу сприятиме зміцненню його потенціалу і піднесенню ролі у здійсненні економічних реформ та структурній перебудові економіки регіону. Це дозволить підвищити соціальне значення малого і середнього бізнесу завдяки активному залученню населення до процесу підвищення рівня життя, створенню нових робочих місць, збільшенню рівня працевлаштування незайнятого населення, наповненню місцевих бюджетів, насиченню товарних ринків високоякісною конкурентоспроможною українською продукцією.

Агропромисловий комплекс – один із найбільших і важливих секторів економіки Волинсь-

кої області. Тут формується основна частина продовольчих ресурсів та майже три чверті роздрібного товарообігу, що має визначальний вплив на гарантування продовольчої безпеки як регіону, так і держави загалом [11].

Одним з основних напрямів розбудови потенціалу сільських територій є реалізація стратегічних планів сталого розвитку територій, які формуються відповідно до перспективних напрямів розвитку національної економіки. З метою покращання ситуації в галузі сільського господарства, удосконалення соціально-економічних та організаційних умов для нарощування виробництва конкурентоспроможної продукції органами місцевого самоврядування на виконання вимог пункту 16 частини 1 статті 43 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» здійснюється затвердження програм соціально-економічного розвитку відповідних територій, які мають цільовий характер. Бюджетне фінансування таких цільових програм є однією з форм державної підтримки аграрного сектору [10].

Розмежування видатків за напрямками підтримки агропромислового комплексу відповідно до Бюджетного кодексу України наведено у табл. 1.

Таблиця 1

Розмежування видатків на підтримку АПК за видами бюджетів

ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ	ОБЛАСНИЙ БЮДЖЕТ	БЮДЖЕТИ СІЛ, СЕЛИЩ ТА МІСТ
Бюджетний кодекс України		
<i>стаття 87 - державні програми підтримки регіонального розвитку та пріоритетних галузей економіки;</i>	<i>стаття 91 - інші програми, пов'язані з виконанням власних повноважень, затверджені Верховною Радою Автономної Республіки Крим, відповідною місцевою радою згідно із законом.</i>	
Закон України "Про державну підтримку сільського господарства України"	Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні"	
<i>стаття 13 - фінансова підтримка суб'єктів господарювання агропромислового комплексу через механізм здешевлення кредитів та компенсації лізингових платежів</i>	<i>стаття 43 - реалізація програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідно району, області, цільових програм з інших питань.</i>	<i>стаття 27 - реалізація програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування.</i>
Закон України "Про фермерське господарство"		
<i>стаття 9 - поліпшення малопродуктивних сільськогосподарських угідь, придбання сільськогосподарської техніки (комбайнів, тракторів, автомашин, бульдозерів, сівалок тощо).</i>	<i>стаття 9 - фермерським господарствам може надаватися допомога у будівництві об'єктів виробничого і невиробничого призначення, житла, проведенні заходів щодо землеустрою.</i>	

Таким чином, на сьогодні перспективи бюджетного фінансування сільського господарства необхідно розглядати в контексті стратегічних напрямів розвитку державної підтримки сільського господарства, які реалізуються відповідно до Бюджетного кодексу України у вигляді цільового фінансування програм соціально-економічного розвитку пріоритетних галузей економіки, зокрема на підтримку розвитку сільського господарства.

Постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106 «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств» передбачено фінансову підтримку сільськогосподарських кооперативів [9].

Для розвитку сільських територій необхідно забезпечити формування сприятливого інституційного, організаційного та економічного середовища на загальнодержавному та регіональному рівнях, стимулювати налагодження дієвих механізмів залучення вітчизняних і закордонних інвестицій у сільську місцевість, а також створювати комфортні умови для проживання і роботи мешканців українського села. Для цього необхідно впорядкувати процес державного фінансування сільського господарства, забезпечити його значне зростання та ефективність використання, що відповідає як принципам ринкової економіки, так і підходам до державного стимулювання сільськогосподарського виробництва в інших країнах.

Також у багатьох регіонах України на підставі рішень місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування розроблено низку програм фінансової підтримки підприємців, серед яких:

- часткове відшкодування суми кредиту (тіла кредиту) без урахування відсотків за умови створення нових робочих місць – Полтавська область;
- фінансово-кредитна підтримка суб'єктам малого і середнього підприємництва та розвиток інфраструктури його підтримки – Хмельницька область;
- відшкодування плати за користування позиками (у тому числі фінансовими кредитами) банків та інших вітчизняних і зарубіжних фінансових установ залученими суб'єктами малого та середнього підприємництва для реалізації інвестиційних проєктів – Рівненська область;
- часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, залученими у державних банках для реалізації інвестиційних проєктів, – Сумська область.

Дані щодо різновидів підтримки розвитку малого та середнього підприємництва з обласних бюджетів наведено у табл. 2.

В умовах обмеженого фінансового ресурсу держави виникає необхідність визначення чіткого та стислого переліку пріоритетів розвитку галузей економіки, яким варто спрямовувати державну підтримку. Цей процес має визначатися виходячи з реальних фінансових можливостей галузей економіки, здатних забезпечити сталий розвиток сільського господарства [13].

Таблиця 2

Надання кредитів / фінансової допомоги з обласних бюджетів у рамках реалізації Програми розвитку малого та середнього підприємництва

Область	2018 рік		2019 рік	
	Виділено з обласного бюджету на реалізацію Програми	з них спрямовано на надання бюджетних позичок на поворотній основі	Виділено з обласного бюджету на реалізацію Програми	з них спрямовано на надання бюджетних позичок на поворотній основі
Волинська	0,0	0,0	0,0	0,0
Луганська	500,0	0,0	0,0	0,0
Миколаївська	4 800,0	0,0	4 450,0	0,0
Полтавська	1 720,0	0,0	1 865,0	0,0
Рівненська	670,0	0,0	627,3	0,0
Сумська	3 850,4	0,0	4 556,7	1 000,0
Тернопільська	120,4	0,0	1 880,0	0,0
Харківська	600,0	400,0	469,6	0,0
Хмельницька	3 417,8	3 417,8	3 161,5	3 161,5
Чернівецька	700,0	0,0	1 100,0	0,0
Чернігівська	495,4	400,0	509,5	450,0
Разом	16 874,0	4 217,8	18 619,6	4 611,5

Таблиця 3

**Надання кредитів/фінансової допомоги з місцевих бюджетів
Волинської області в рамках реалізації програм розвитку**

Територіальна громада	Всього по програмах	комплексна програма розвитку АПК	в тому числі підтримка:			програма "Власний дім"	інші заходи соціально-економічного розвитку територій	сприяння розвитку малого та середнього підприємництва
			скаутства	бюджетів	інших галузей			
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Берестечківська	0,0	0,0						
Боратинська	12874,8	0,0				110,0	12 764,8	
Велимченська	5,0	5,0	2,0		3,0		0,0	
Велицька	130,6	80,6	57,6	23,0			50,0	
Вишнівська	319,5	0,0				11,0	308,5	
Вол.-Волинська	458,7	0,0						458,7
Голобська	15,0	15,0	15,0					
Головинська	25,0	0,0				25,0		
Городищенська	0,0	0,0						
Горохівська	0,0	0,0						
Дубечненська	207,9	0,0				207,9		
Дубівська	19,8	0,0				19,8		
Доросинівська	0,0	0,0						
Заболотівська	35,0	35,0			35,0			
Забродівська	0,0	0,0						
Затурцівська	0,0	0,0						
Зимнівська	688,3	55,0	55,0			81,0	552,3	
Іваничівська	0,0	0,0						
Кам.-Каширська	60,5	0,0				60,5		
Ківерцівська	58,0	0,0				58,0		
Ковельська	131,0	0,0				101,0		30,0
Колодизненська	90,8	49,0	34,0	15,0		41,8	0,0	
Колківська	210,0	200,0	95,0	20,0	85,0		10,0	
Копачівська	59,0	0,0				59,0		
Литовезька	0,0	0,0						
Локачинська	132,0	0,0				132,0		
Луківська	61,6	0,0				61,6		
Луцька	3470,0	0,0					3 370,0	100,0
Любецька	208,2	98,2	84,2	14,0		110,0		
Люблинська	9,9	0,0				9,9		
Любомльська	43,2	30,0	25,9	4,1		13,2		
Маневицька	0,0	0,0						
Мар'янівська	0,0	0,0						
Нововолинська	50,0	0,0						50,0
Оваднівська	145,0	40,0	40,0			105,0		
Олицька	0,0	0,0						
Павлівська	100,9	25,0	25,0			75,9		
Підгайцівська	135,0	25,0	25,0			110,0		
Поворська	0,0	0,0						
Поромівська	0,0	0,0						
Приліпчанська	108,0	20,0	20,0			88,0		
Ратнівська	132,0	0,0				132,0		
Рівненська	127,0	118,0	83,0	35,0		9,0		
Рожиченська	0,0	0,0						
Самарівська	0,0	0,0						
Серемовичівська	39,6	0,0				39,6		
Смідинська	10,0	10,0	10,0					
Сошичівська	0,0	0,0						
Старовижівська	132,0	0,0				132,0		
Торчинська	0,0	0,0						
Турійська	0,0	0,0						
Усиплуг	352,4	22,0	22,0				330,4	
Цуманська	0,0	0,0						
Шацька	50,0	50,0	50,0					
Разом	20722,7	880,8	647,7	116,1	129,0	1 800,2	17 394,0	647,7

Різновид напрямів фінансування програм соціально-економічного розвитку відповідно до стратегій розвитку територіальних громад та стан фінансової підтримки з місцевих бюджетів Волинської області відображено у табл. 3.

Проведений аналіз свідчить, що станом на 01.03.2021 р. лише 35-ма територіальними громадами Волинської області затверджено бюджетні призначення на виконання заходів місцевих програм соціально-економічного розвитку. Зокрема, 19 територіальних громад не передбачили на цю мету коштів з місцевих бюджетів.

На реалізацію програм розвитку малого та середнього підприємництва кошти передбачені лише територіальними громадами з адміністративним центром у містах обласного значення.

В умовах реалізації політики децентралізації влади аграрний устрій має бути насамперед спрямований на створення в кожній сільській територіальній громаді малих форм господарювання – особистих селянських та сімейних фермерських господарств.

Висновки. Проведене дослідження дозволило встановити, що формування нового бізнесу, передусім малого, а вже потім і середнього, має бути в центрі сталого розвитку сільських територій. Зростання кількості приватних підприємств, фермерів, кооперативних та інших об'єднань і, як результат, створення нових робочих місць зі зростанням доходів населення сільської території – це і є найкращий показник, що повністю відповідає цілям сталого розвитку.

Пропонується одним з основних напрямів розбудови потенціалу сільських територій використати реалізацію стратегічних планів сталого розвитку територій, які формуються відповідно до перспективних напрямів розвитку національної економіки.

За необхідне в умовах обмеженого фінансового ресурсу держави пропонується визначати чіткий та стислий перелік пріоритетів розвитку галузей економіки, яким варто спрямовувати державну підтримку. Цей процес має визначатися виходячи з реальних фінансових можливостей галузей економіки, здатних забезпечити сталий розвиток сільського господарства.

Бібліографічний список

1. Бородіна О. М. Політика сільського розвитку на базі громад в Україні: *Взаємопов'язаність сільського господарства і села як умова їх сталого розвитку* / за ред. О. М. Бородіної, І. В. Прокопи, О. Л. Попової. Київ: PERSE, 2015. С. 9–32.
2. Бородіна О. М., Прокопа І. В. Соціо-економічний розвиток аграрного сектору України в умовах глобалізації. URL: <http://kaf.ep.onaft.edu.ua/wp-content/uploads/2015/05/borodina-prokopa-15-05-2015.pdf> (дата звернення: 25.03.2021).
3. Елліс Ф. Сільське існування та різноманітність країн, що розвиваються. Оксфорд: Oxford University Press, 2000.
4. Лист Національного інституту стратегічних досліджень від 17 серпня 2020 р. № 293/739.
5. Макконнелл К. Р., Брю С. Л. Экономика: Принципы, проблемы и политика: в 2 т. / пер. с англ. 11-го изд. Москва: Республика, 1992. Т. 1. С. 38.
6. Проблеми та перспективи розвитку сільських територій України (на прикладі Карпатського регіону): наук.-аналіт. доп. / В. В. Борщевський, Х. М. Притула, В. Є. Крупін, І. М. Куліш; НАН України, Ін-т регіон. досліджень. Львів, 2011. 60 с.
7. Програма дій «Порядок денний на XXI століття» («AGENDA 21»). Київ: Інтелсфера, 2000. 360 с.
8. Про засади державної регіональної політики: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (дата звернення: 25.02.2021).
9. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF> (дата звернення: 25.02.2021).
10. Про органи місцевого самоврядування: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 25.02.2021).
11. Про Стратегію розвитку Волинської області на період до 2027 року: рішення сесії Волинської обласної ради від 12 березня 2020 р. № 29/16. 2020. URL: <http://volynrada.gov.ua/session/29/16-0> (дата звернення: 25.02.2021).
12. Регіональне управління: підручник / за заг. ред. Ю. В. Ковбасюка, В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. Київ: НАДУ, 2014. 740 с.
13. Філюк Д. О. Формування ефективності бджільництва в контексті соціально-економічного розвитку сільських територій. *Перспективи розвитку бджільництва України*: матеріали наук.-практ. конф. з міжнародною участю 16 серп. 2019 р. Київ, 2019.

Стаття надійшла 05.04.2021